

Pri analýze kultúry vo filozofii Immanuela Kanta najčastejšie používame pojem kultúra v zmysle *kultivácie ako procesu*, resp. *kultúry ľudského rodu*. Je to kultúra vyjadrená v metafore z biblickej knihy Genезis a v obraze *figového listu*. Ide tu o výrazný prejav rozumu, Kant neostáva pri interpretácii iba v sexuálnej rovine. Prvým poznaním človeka v tomto kroku bola sexualita, ale Kant uvažuje ďalej a píše: „*Malý začiatok, ktorý otvára epochu, udávajúc spôsobu myslenia celkom nový smer, je dôležitejší než celý nedohľadný rad po ňom nasledujúceho rozrastania kultúry*“¹. Obraz figového listu predstavuje prvý slobodný čin a ľudský sklon ku kultúre, snahu potlačiť prírodnú telesnosť (prírodný poriadok) samotnou prírodou v novej forme. Figový list sám osebe je prírodným fragmentom, až ľudským pretvorením na novú funkciu zásterky konštruje nové využitie v novej prírode – v kultúre. Na tomto filozofickom obraze možno identifikovať dejinno-filozofický stupeň od prírody ku kultúre.

Avšak je nevyhnutné evidovať, že Kant používal pojem *kultúra* aj v pluráli a uvedomoval si rozdiely a rozmanitosť kultúr. V *Beobachtungen (Úvahy o pocite krásna a vznešena)* Kant spomína rôzne národy a národnosti, ich vlastnosti a sklony ku krásnemu a vznešenému. Spomína Francúzov, Španielov, Angličanov, Holanďanov, uvádza tiež obyvateľov Afriky (černochoy), obyvateľov Orientu a Arabov. V V. kapitole sa venuje národným a kultúrnym charakteristikám jednotlivých národov a porovnáva ich.² Okrem iného sa venuje postojom jednotlivých národov k cudzincom. To je potvrdením, že Kant uplatňoval prístup, ktorý by sme mohli dnes nazývať kultúrnoantropologickým a etnografickým. „Aj keď sa Kant inšpiroval názormi a stanoviskami J. J. Rousseaua, Ch. Montesquieua, D. Humea, D’Alemberta a jeho názory vyzerajú na prvý pohľad ako empirické zistenia, sú to teoretické konštrukcie, s ktorými je možné narábať nie ako s empirickými dátami, ale ako s myšlienkovými konštrukciami, ktoré sa za istých okolností môžu potvrdzovať práve tak, ako sa môže potvrdiť každý všeobecný

¹ Kant, I.: Domnelý začiatok ľudských dejín. In: Kant, I.: *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, 1996, s. 78.

² Pozri Kant, I.: *Beobachtungen*, AA 2:243.

pojmem v strete s jedinečnosťou a konkrétnou realitou v priestore a čase“³.

Podobnú intenciu možno zachytiť už v skoršom spise *Správa o príprave prednášok na zimný semester 1765-1766*, kde píše: „posúdime to, čo možno označiť ako dôsledok vzájomného pôsobenia oboch spomenutých síl, t. j. stav štátov a národností na Zemi; nebudeme však vychádzať z náhodných príčin aktivity a osudu jednotlivých ľudí (napr. striedanie vlád, dobývanie území alebo štátne prevraty, či intrigy), ale z čohosi trvácnejšieho, čo obsahuje vzdialenejšie príčiny týchto javov: poloha krajín, výrobky, zvyky, remeslá, obchod a obyvateľstvo“⁴. To možno dokladá skutočnosť, že Kant „pracuje“ s pojmom kultúra v pluráli od prvých filozofických spisov.

Analýza na tejto úrovni kontaktuje a konfrontuje filozoficko-teoretické aspekty Kantovej filozofie kultúry a filozofie dejín s dnešnou kultúrno-politickou realitou a historickými predsudkami vo vzťahu ku Kantovi. Súčasná situácia zmiešaných kultúrnych spoločností ľudí s rôznym národnostným, etnickým a náboženským pozadím (to, čo najčastejšie označujeme ako kultúrne rozdiely) vrhá svetlo na jadro významu pojmu „kultúra“ a koncepciu kultúry, ktorá má byť objektom filozofického a vedeckého diskurzu.

Jednou z najzložitejších a najakútnejších tém kultúrnych debát je problém multikulturalizmu. Multikulturalizmus sa stal bežným slovom, ktorého používanie sa tak zintenzívnilo, že možno povedať, že *je dnes v móde*. Kým do 70. rokov minulého storočia tento termín „len“ opisoval sociálno-kultúrnu situáciu v Kanade, Austrálii a Veľkej Británii, neskôr sa pod jeho hlavičkou viedli diskusie, politické rozhodnutia o prisťahovalectve, zamestnanosti, vzdelávaní a finančnej podpore kultúry. Začala sa neobyčajne intenzívna diskusia o multikulturalizme. Vytvorila sa skupina autorov, ktorí „píšu pre svoje storočie a chcú sa niekomu zapáčiť“⁵. Kultúra sa stala *politickým objektom a nástrojom*. Nivelizácia kultúry a jej transformácia na tovar a predmet konzumu je hlavným aspektom dnešnej formy multikulturalizmu. Nerozvážna politizácia kultúry však spôsobila „stigmy multikulturalizmu“⁶. Multikulturalizmus sa stal veľkou témou, dislokoval sa na mnohé miesta od politických manifestov a módných reklám, od práva, vzdelávania, umenia a správ k rétorike etnických vodcov skupín a akademických kultúrnych štúdií.

³ Sošková, J.: Prírodné a kultúrne podmienky estetických citov v Kantových prácach. In: *9. kantovský vedecký zborník*. Eds. L. Belás – P. Kyslan – S. Zákatná. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2012, s. 67.

⁴ Kant, I.: *Správa o príprave prednášok na zimný semester 1765-1766*. In: *Filozofia*, 1999, roč. 54. č. 1., s. 53.

⁵ Belás, L.: Kantov planetarizmus a fundamentálne problémy súčasnosti. In: *Človek – dejiny – kultúra II*. Eds. L. Belás – E. Andreanský. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 33.

⁶ Bennett, D.: *Multicultural States: Rethinking Difference and Identity*. London: Routledge, 1998, s. 2.

Multikulturalizmus je v mnohých ohľadoch sprievodným javom globalizácie a krízy národných identít. Súčasný stav kontaktov a migrácie kultúr neumožňuje uvažovať o „nekontaminovanej“ kultúre. Sme teda pod tlakom idealizovať a predstavovať si model svetovej kultúry. Avšak často sa prehliada, že tento legitímny model sa stáva nástrojom ekonomických a politických hier mocenských štruktúr.⁷

Jedným z hlavných teoretických problémových východísk multikulturalizmu je *metodologický nacionalizmus* (U. Beck). Akokoľvek paradoxne to znie, multikulturalizmus vo svojej snahe spájať národy a kultúry nevyhnutne vychádza z paradigmy nacionalizmu. Obmedzujúci obraz sveta skladajúci sa z vymedzených politických, kultúrnych a civilizačných celkov spôsobuje problémy v sociálnej teórii. Beck hovorí o zastaranom modeli národnej a kultúrnej perspektívy (v zmysle multikulturalizmu) a navrhuje ju prekonať novým typom kozmopolitnej optiky.⁸ Inak povedané, hlavná premisa úvah sa má zmeniť z národa na ľudstvo.

Za zmienku stojí aj tzv. *Blauov paradox multikulturalizmu*: „Čím úspešnejší je multikulturalizmus ako zdieľaný spôsob života príslušníkov nejakej spoločnosti, tým menej je pravdepodobné, že rozdiely by mohli ostať rozdielnymi. Dané rozdiely sú zdieľané rozdiely a tie nerozdeľujú, ale zjednocujú“⁹. Inak možno povedať, že realizácia multikulturalizmu je aj postupným koncom multikulturality.

Východiskom uvažovania v tomto článku však nie sú moderné kritické iniciatívy voči multikulturalizmu, východisko analyticko-kritickej reflexie lokalizujeme v dejinách filozofie a v konfrontácii s Kantom. V historicko-filozofickej línii vidíme špecificky kritický potenciál a výzvu pre filozofiu dneška. Skutočnosť, že osvietenstvo a kultúra v osvietenstvom zmysle sú stále možné, dokazuje K. Deligiorgi:

[k]ontextualizácia Kantovho výkladu je určená nielen na zvýraznenie historického zamerania jeho argumentov, ale má otvoriť cestu posudzovania súčasnosti.¹⁰

Vychádzajúc z Kantovej filozofie dejín a človeka, ktorá reprezentuje filozofické uchopenie človeka v jeho najpodstatnejšej a univerzálnejšej úrovni, a uvedomujúc si výrazný rozdiel sociálno-kultúrnej pozície Kanta a dneška, je naším zámerom filozoficky zhodnotiť multikulturalizmus a komparatívny a konfrontačný rámec

⁷ Gažová, V.: *Perspektívy kulturológie*, ACTA CULTUROLOGICA X., Bratislava, 2003, s. 53.

⁸ Beck, U.: *Co je to globalizace?: Omyly a odpovědi*. 1. vyd. Brno: CDK, 2009, s. 29.

⁹ Pozri Bělohradský, V.: *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 207 – 208.

¹⁰ Pozri Deligiorgi, K.: *Kant and the Culture of Enlightenment*. New York: State University of New York Press, 2005, s. 43.

kozmpolitizmus – multikulturalizmus.

Uvedomujúc si riziká priamej teoretickej konfrontácie kozmpolitizmu a multikulturalizmu a možné nesúmerateľné aspekty a segmenty oboch modelov, je našou snahou analyzovať prvky Kantovho kozmpolitizmu na pozadí kritiky multikulturalizmu a týmto spôsobom ich kontaktovať so súčasnou realitou. Aj keď Kantova filozofická teória kozmpolitizmu nie je už dnes realizovateľná, má čo povedať do širších kozmpolitných a medzinárodných diskurzov¹¹. Pri dnešných debatách o podobe *nového kozmpolitizmu* je nevyhnutným a možno aj jediným východiskom práve Kantovo svetoobčianstvo. Dnešný kozmpolitizmus musí splatiť dlh Kantovi.¹² Kantova moderná myšlienka sa transformovala do rôznych kozmpolitných tendencií, napr. *svetový patriotizmus* (E. Durkheim), *kozmpolitizácia skutočnosti* (U. Beck), a stala sa predmetom filozofickej, sociologickej a politickej diskusie.

Je potrebné nanovo skúmať Kantov pohľad na kozmpolitné právo, diskutovať o adresátoch, obsahu, zdôvodneniach a inštitucionalizácii. Kantovo poňatie „svetového občianstva“ nie je iba metaforické a ani závislé od ideálu svetovej vlády. Názory Kanta sú obzvlášť relevantné vo svetle nedávnych posunov v medzinárodnom práve, ktoré vedú k názoru, že jednotlivci môžu byť len subjekty medzinárodného práva, čím sa kategória práva približuje k tomu, čo Kant chápe pod pojmom kozmpolitný zákon. Podobne hovorí aj R. Fine o novom kozmpolitizme, ktorý sa vracia ku Kantovi, k jeho univerzalizmu a právu.¹³ Kant zdôrazňuje hlavnú črtu svetoobčianstva, o ktorom hovorí, že *nie je filantropia, ale právo*. Uvedené predstavuje základný *argumentačný potenciál* voči multikulturalizmu.

Teóriu svetoobčianskeho práva vymedzuje I. Kant najmä v spisoch *K večnému mieru*, v *Ideí a Metafyzike mravov*. Immanuel Kant necestoval vôbec, celý život strávil v Königsbergu, ale pozorne vnímal udalosti vo svete a často ich aj komentoval. Nebol ani cudzincom (aj keď Prusko malo vo vtedajšej dobe špecifické postavenie), no napriek tomu prichádza tento filozof s *teóriou svetoobčianstva a svetoobčianskeho práva (ius cosmopoliticum)* ako s jedným z hlavných filozofických plodov svojho celoživotného bádania. Kozmpolitizmus u Kanta nabera nové kvality, už nie je nálepkou pre cestovateľov či revoltou, obsahuje morálny, kultúrny, politický a dejinný rozmer.

Kantov kozmpolitizmus nevyhnutne anticipuje morálny a politický rozmer, resp. syntetizuje morálny kozmpolitizmus s politickým. Kantova verzia

¹¹ Kleingeld, P.: Kant, History, and the Idea of Moral Development. In: *HISTORY OF PHILOSOPHY QUARTERLY*, 1999, Volume 16, Number 1, s. 333.

¹² Fine, R.: *Kosmopolitismus. Základní ideje globálního uspořádání*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2001, s. 224.

¹³ Ibid., s. 18.

svetoobčianstva naberá kontúry *zhody morálky a politiky*. Ideál globálneho usporiadania predpokladá univerzálnosť morálneho zákona a morálny základ práva.

Podľa Kleingeldovej¹⁴ a Poggeho¹⁵ Kantov kozmopolitizmus nekorešponduje s klasickou myšlienkou politického kozmopolitizmu, a teda s ideou svetového štátu a s obmedzením až zrušením národných princípov. Uvedená črta Kantovho kozmopolitizmu predstavuje atraktívny podnet aj pre dnešné uvažovania.

To, že filozofický a politický záujem o globálne právo nie je taký veľký ako v prípade štátneho a medzinárodného práva, možno nazvať paradoxom. Jedným z dôvodov tohto stavu je nedostatočná demarkácia medzi medzinárodným a kozmopolitným právom. Kantovo svetoobčianske právo sa jasne diferencuje od medzinárodného, má byť nevyhnutným doplnkom¹⁶ medzinárodného práva a rieši vzťah osoba – štát¹⁷, kým medzinárodné právo rieši vzťah štát – štát ako vzťah právnických osôb. Svetoobčianske právo sa snaží rozšíriť dosah medzinárodného práva i na problémy presahujúce otázky štátnej zvrchovanosti. Kant si uvedomoval, a súčasnosť je toho svedkom, že medzi najväčšími porušovateľmi práva sú práve štáty.¹⁸

S rastúcim filozofickým aj empirickým uchopením sveta ako celku vďaka technológiám a médiám a v dôsledku zvyšovaniu pohybu osôb, skupín, kultúr a myšlienok a ich zákonitej konfrontácie sa dnes zintenzívnili iniciatívy v oblasti kozmopolitického konceptu. Podobne ako naznačil Kant, čoraz častejšie vnímame krivdy, ktoré sa dejú na rôznych miestach Zeme, citlivo vnímame inakosť, odlišnosť a „toho iného“. Krajiny západnej Európy, USA, Kanada a iné doplácajú na svoju nerozvážnu zahraničnú politiku a najmä na *dedičstvo kolonializmu*.

Jedným z vedľajších aspektov Kantovho kozmopolitizmu je určité vysporiadanie sa s kolonializmom a jeho kritika. V tejto otázke možno identifikovať problematiku dneška – problém neokolonializmu a multikulturalizmu ako jedného z dedičstiev kolonializmu.

Kantova teória svetoobčianskeho práva je vo výraznej miere naznačená v spise *K večnému mieru* ako tretí typ práva, po ústavnom a medzinárodnom. Tretí definitívny článok k večnému mieru znie: „*Svetoobčianske právo sa má obmedziť na podmienky všeobecnej hospitality*“¹⁹. Spomínaný definitívny článok možno pomenovať ako prorockú radu alebo dejinnú prognózu. Treba povedať, že

¹⁴ Kleingeld, P.: Kants politischer Kosmopolitismus. In: *Jahrbuch für Recht und Ethik Annual Review of Law and Ethics*, 1997, Volume 5, s. 336.

¹⁵ Pogge, T.: Cosmopolitanism and Sovereignty. In: *Ethics*, 1992, 103, s. 48 – 75.

¹⁶ Kant, I.: *Domnelý začiatok ľudských dejín*, s. 27.

¹⁷ Ibid., s. 25.

¹⁸ Fine, R.: *Kosmopolitismus. Základní ideje globálního uspořádání*, s. 31.

¹⁹ Kant, I.: *Domnelý začiatok ľudských dejín*, s. 25.

Kantov projekt dejín má mnohé dobové špecifiká a mnohé rozporuplné aspekty nezlučiteľné so súčasnosťou. No napriek tomu práve Kantova podmienka *všeobecnej hospitality* reaguje na dnešné globálne i regionálne multikultúrne problémy a môže byť s nimi konfrontovateľná.

Podobne Kant uvažuje aj v 6. vete *Idey*, kde píše: „*Problém vytvorenia dokonalého občianskeho zriadenia je závislý od zákonného vonkajšieho medzištátneho vzťahu a nemožno ho bez neho vyriešiť*“²⁰. Aj tu Kant analogicky argumentuje antagonizmom medzi štátmi podobne, ako je to medzi občanmi v štáte. V 6. vete ešte dodáva: „[...] *teda jeden štát musí očakávať od druhého práve také isté zlá, aké tlačili jednotlivých ľudí a nútili ich vstúpiť do zákonného občianskeho stavu*“²¹. Predpokladal vytvorenie štruktúr, líg, združení štátov. Je to tak, dochádza k spájaniu štátov, vytváraniu dohôd a dohovorov na spoločných zákonoch a pod. Je skoro nemožné ostať ekonomicky či politicky izolovaný alebo neutrálny.

Kant neurčil konkrétne hranice, zásady či princípy medzinárodnej právnej regulácie, ktorá by bola univerzálne a dobrovoľne uplatniteľná, pretože mnohé štáty a národy sú založené na rozličných až protichodných právnych prvkoch a tradíciách. Kant navrhuje jasné a prísne obmedzenie akýchkoľvek medzinárodných dohôd na podmienku všeobecnej hospitality. Zdôrazňuje, že *cudzinec* si nemôže nárokovat *hostovské právo* (to by si vyžadovalo *zvláštnu dobročinnú zmluvu* – aby sa stal na istý čas členom *domácnosti*). Všeobecne to možno chápať tak, že akýkoľvek cudzinec si môže nárokovat *návštevnícke právo* a *ponúknuť sa do spoločnosti*. On je len návštevník, nie hosť, hosť musí byť pozvaný a očakávaný. Výraz *ponúknuť sa* tu môžeme chápať tak, že príselec je akceptovateľný v cudzom prostredí s podmienkou, že plne rešpektuje právny systém daného zriadenia. Tu je moment právnej povinnosti.

Pohostinnosť presahuje pozvanie. Pri pozvaní očakávame hosťa bez prekvapenia. Pohostinnosť je spojená s prekvapením, je prijímanie a víťanie toho, kto nemá moc, oprávnenie a právo. Znamená byť otvorený bez strachu z konfliktu. Avšak netreba zabudnúť zdôrazniť už spomínaný kľúčový rozmer podmienky hospitality, na ktorý sa často zabúda, a to je *povinnosť cudzinca*. Dnešný západný svet tak zdôrazňuje práva, ľudské práva, že zabudol na ľudské povinnosti. Kant zdôrazňuje povinnosť hostiteľa, ale tiež, ba predovšetkým hosťa – cudzinca. Kant uvažuje o hospitalite ako o právnom princípe v rámci svetoobčianskeho práva. Nejde tu o filantropiu, tá nezaväzuje, ale o právo, ktoré viaže.

Princíp hospitality sa zameriava na to, čo je dnes naliehavejšie – a to na

²⁰ Kant, I.: *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*. In: *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, 1996, s. 65.

²¹ Ibid.

medzinárodnú reguláciu alebo politickú etiku predchádzania a riešenia konfliktov. Kant sa správne domnieval, že zemský povrch je ohraničený a ľudia sa začnú čoraz viac stretávať. Preto predpokladal, že vzdialenosti medzi národmi, štátmi a ľuďmi sa budú zmenšovať a budú musieť tolerovať vzájomnú prítomnosť. Migrácia je nezastaviteľný proces, nemožno nikomu zabrániť cestovať, premiestňovať sa z miesta na miesto. Kant hovorí o spoločnom vlastníctve zemského povrchu. Zdôrazňujeme *povrchu*, nie vecí, čo sú na povrchu alebo pod ním. Aj doba kolonializmu, v ktorej Kant žil a kriticky sa k nej vyjadroval, anticipovala dnešné napätia a konflikty a zapríčinila ich korene.

Nie je možné uvažovať o univerzálnych ľudských právach – ak by to aj bolo tak, stále by to bola len idea ľudských práv západnej kultúry. Poznáme však modely a doktríny iného typu, ako islamský či ázijský. Avšak Kant uvažuje inak, chce predstaviť svetoobčianske právo ako logické a z každej ľudskej bytosti prameniace (univerzálne), legitimizované a realizovateľné právo. Môžeme hovoriť o akejsi *globálnej povinnosti* rešpektovať podmienku hospitality.

Niektorí kritici argumentujú, že rozdiel medzi *Besuchsrecht* a *Gastrecht* charakterizuje Kantovu pohostinnosť ako „nehostinnú“ (J. Derrida), „prázdnu“ (S. Benhabib) a „neprimeranú“ (G. Cavallar) a takú, ktorá sa stáva problematickou pre akýkoľvek budúci model kozmopolitizmu. Pre skupinu autorov je podmienka hospitality nekozmpolitná, resp. antikozmpolitná. Podľa G. W. Browna²² je jedným z dôvodov skresleného pohľadu „úzke čítanie Kanta Derridom“²³, ktorý Kantovu podmienku hospitality interpretuje ako obmedzenie pre ľudí, označované ako právnú xenofóbiu voči žiadateľom o azyl. Kant prezieravo anticipoval riziká slabšej regulácie migračných pohybov osôb. Uvedomujúc si prirodzenú povahu ľudí a „rôznosť jazykov a náboženstiev“²⁴, Kant neveril v zhodu a priateľské spolužitie kultúr bez právneho ukotvenia. Slepá predstava o spolunažívaní kultúr, náboženstiev a životných štýlov v jednom štáte a precenenie demokratického modelu ako vzoru globálnej integrácie vytvorili myšlienku multikulturalizmu a jej následný problém.

V rámci Kantovej filozofie dejín je nevyhnutné spomenúť ešte jeden rozmer podmienky hospitality. Podmienka hospitality nie je konečný princíp v svetoobčianskom zmysle a je len dočasným doplnkom medzinárodného práva na ceste k (etickej) svetoobčianskej ústave (etickému spoločenstvu). Je preto nedostatočné vnímať Kantov kozmopolitizmus obmedzene cez prizmu podmienky hospitality. Kant píše: „*takto sa môžu dostať vzdialené svetadiely*

²² Brown, G. W.: The European Union and Kant's idea of cosmopolitan right: Why the EU is not cosmopolitan. In: *European Journal of International Relations*. Vol. 20(3), s. 684.

²³ Pozri Derrida, J.: *Of Hospitality*. Stanford, CA: Sanford University Press, 2000.

²⁴ Kant, I.: K večnému mieru. In: Kant, I.: *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, 1996, s. 34.

navzájom mierovým spôsobom do vzťahov, ktoré nakoniec verejne uzákonia, a môžu tak napokon stále viac približovať ľudský rod k svetoobčianskemu zriadeniu“²⁵. V tejto súvislosti je kozmopolitizmus v Kantovom zmysle ideál a cieľ, kam má globálna politika smerovať. G. Cavallar hovorí o tzv. dynamickom kozmopolitizme (2015)²⁶. Statický kozmopolitizmus je presvedčenie, že všetci ľudia už patria do určitej svetovej komunity; dynamický kozmopolitizmus si myslí, že táto komunita je cieľ, kam má ľudstvo smerovať.

Určitou kritikou či nedostatkom Kantovho kozmopolitizmu z pohľadu dnešnej reality je problém inštitucionalizácie. Kant nehovorí, akým spôsobom môže byť teória kozmopolitického práva zakotvená v praxi. Čo je však u Kanta jasne viditeľné, je *empirická logika medzinárodných vzťahov a dôraz na obchod*. Vzhľadom na obchod Kant tvrdí, že „*obchodný duch, ktorý sa s vojnou neznáša, skôr či neskôr sa zmocní každého národa*“²⁷. V tomto ohľade Kant odráža argumenty súčasnej teórie vzájomnej previazanosti, rovnako ako myšlienky Adama Smitha, a naznačuje, že vojna a hospodársky úspech sú protikladné. Dejiny a súčasná realita, naopak, poukazujú na negatívny vplyv ekonomickej činnosti a obchodu, ktoré sa často stávajú príčinami vojen a konfliktov. Kant sám predpokladal aj negatívne dôsledky obchodu, pretože naznačil, že *obchodný duch je prirodzený sklon, a nie pohnútka morality*. Obchod má teda prírodnú vlastnosť antagonizmu spájať a vyčleňovať sa. Aj pri interpretácii súčasnosti možno konštatovať, že veľa dnešných konfliktov sa deje na pozadí obchodných záujmov, ale jedným dychom treba dodať, že práve nadnárodné obchodné dohody a z nich prameniace závislosti sú prekážkami proti vypuknutiu ďalších konfliktov.

Genéza Európskej únie ako ekonomickej integrácie krajín sa často spája s Kantovou myšlienkou o obchode. Východiskom vzniku únie bol v prvom rade *tovar*²⁸ a po skúsenosti svetových vojen aj *bezpečnosť*. Východiská európskej integrácie a Kantovej vízie možno označiť ako analogické. Pravdepodobne by mal Kant určité výhrady k európskemu „kozmpolitickému“ spoločenstvu. Disanalógiu možno analyzovať v strate transcendentalistického základu a v orientácii na pozitivistický právny rámec alebo tiež v nesplnení Kantových požiadaviek republikanizmu a princípov zahraničnej politiky európskych krajín. Dnešná podoba Európy nie je kantovsky kozmopolitná, a kto tvrdí opak, tak sa mýli. Máme na mysli aj Habermasa, ktorý reinterpretáciou Kanta abstrahuje z teórie kozmopolitizmu jej empirickú časť a prehliada (pohŕda ním)

²⁵ Kant, I.: *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*, s. 26.

²⁶ Referát prednesený na konferencii *Kozmopolitizmus a medzinárodné právo: medzi ideálmi a realitou* na Univerzite v Trente, Taliansko (október 2013). Dostupné na: https://www.academia.edu/9764988/Dynamic_cosmopolitanism_a_brief_sketch_with_a_special_emphasis_on_Kant

²⁷ Kant, I.: *K večnému mieru*, s. 35.

²⁸ Habermas, J.: *The Crisis of the European Union*. Polity Press, 2012, s. 12.

neoddeliteľný *filozoficko-dejinný a morálny rozmer svetoobčianstva*.²⁹

Tu je priestor na náčrt problému demokracie a kozmopolitizmu. Na týchto riadkoch nemožno vyriešiť zložitý filozofický problém demokracie, zámerom je len analyzovať súvislosti a paralely demokracie a svetoobčianstva. Liberálna demokracia sa často hlási ku Kantovi ako k svojmu filozofickému fundamentu. Dobrovoľne však v takomto prípade prehliada kritickú dištanciu voči demokracii v spise *K večnému mieru*. Kant zdôrazňuje rozdiel medzi republikanizmom a demokraciou a varuje pred ich zamieňaním a demokraciu dokonca definuje ako *despotickú*³⁰. Kant bol presvedčený o zlej vláde, kde vládnu a rozhodujú všetci o všetkom a koniec koncov proti všetkému. V tomto zmysle možno diferencovať demokratický kozmopolitizmus a Kantov kozmopolitizmus. *Základná dichotómia je v tom, že prvý model je ideologický a druhý normatívny*.

Demokratický kozmopolitizmus je teoretický problém tým, že reprezentuje politiku vôle. Problémy *mesiášskej doktríny demokratického kozmopolitizmu* vychádzajú zo skutočnosti, že táto doktrína demokraciu interpretuje ako systém kvázi-náboženských hodnôt a chce transformovať kultúry a tradície, ktoré nie sú demokratické.³¹ Aj keď demokratický kozmopolitizmus sa môže začínať ako intervencia pre dobrú vec, môže sa tiež skončiť ako krížové výpravy za demokraciu. Nad akoukoľvek snahou o vypracovanie kozmopolitnej sociálnej teórie sa vznáša tieň totalitarizmu.³² Dôvod spočíva v tom, že ideologické vízie demokracie lokalizujú zdroj všetkých problémov do existencie nedemokratických štátov. Na rozdiel od uvedeného Kantov model kozmopolitizmu anticipuje rozmanitosť pováh vlád a ponúka jeho normatívno-procesuálny variant.

Kozmopolitizmus ako norma súvisí aj s tým, že na rozdiel od multikulturalizmu, ktorý vychádza zhora z politickej úrovne, kozmopolitizmus v Kantovom zmysle pramení zvnútra každej bytosti a jej morálnych a rozumových predispozícií. Vonkajšie faktory, ako právo a výchova, môžu len posilniť vnútorný potenciál Kantovho kozmopolitizmu. „Právo a etika nie sú zvyky, [...] právo a etický nárok odvodzuje svoju záväznosť z rozumu, ktorý je všetkým ľuďom daný v rovnakej miere“³³. Možno teda konštatovať, že Kantov kozmopolitizmus sa od súčasného multikulturalizmu líši na teoreticko-filozofickej úrovni v troch základných atribútoch – transcendentalizme, normatívnosti a procesuálnosti.

V zmysle transcendentalizmu ide o to, že *dejiny v svetoobčianskom zmysle*

²⁹ Henrich, D.: What is Metaphysics—What is Modernity? Twelve Theses Against Jürgen Habermas. In: *Habermas: A Critical Reader*. Ed. P. Dews. Malden, MA: Blackwell, 1999, s. 296.

³⁰ Kant, I.: *K večnému mieru*, s. 18 – 19.

³¹ Urbinati, N.: Peace and Democracy: Which Ends Justify Which Means? In: *New Political Science*, 2010, Volume 32, Number 1, s. 95.

³² Fine, R.: *Kozmopolitizmus. Základní ideje globálního uspořádání*, s. 22.

³³ Bělohradský, V.: *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*, s. 201.

majú svoj univerzálny fundament v pláne prírody a v morálnom zákone. Inak povedané, na rozdiel od multikulturalizmu Kantov kozmopolitizmus má teoreticko-vedecký základ vo filozofii dejín a v etickej teórii.

Kozmopolitizmus ako norma sa vzťahuje na fakt, že neopisuje stav skutočnosti, ale nevyhnutne dopĺňa a zároveň garantuje *triádu verejného práva*. Normativita ako stále presnejšie vymedzenie *práv a povinností* medzi štátom a jednotlivcom v globálnom svete je spredmetnená v prevencii konfliktov a v určitom zmysle aj v pokroku práva. V tomto vymedzení je opäť dôvodné zdôrazniť bázové práva a povinnosti migrujúcich osôb a intervenujúcich štátov. Vo vízii multikulturálnej spoločnosti je demarkácia právomoci a povinnosti pod rôznymi vplyvmi náročným procesom.

Kozmopolitizmus nie je hotová predstava ani model globálnej a nadnárodnej spolupráce. Naopak, predstavuje dynamický proces kultúry (napĺňania filozoficko-dejinnej vízie) od prírodného stavu medzi národmi cez nevyhnutnú podmienku hospitality k svetoobčianskej ústave. Kant analogicky spája schopnosť a možnosť individuálneho procesu kultivácie a moralizácie s dynamickou ideou kozmopolitnej dokonalosti v ľudstve. V *Antropológii* Kant spomína rozvíjanie kozmopolitných dispozícií v ľudstve.³⁴ Kozmopolitizmus ako proces je teoreticko-právnu možnosťou a ideálom z dnešného stavu. Multikulturalizmus ako politický projekt predstavuje „pohotovostný model“ sociálno-kultúrnej situácie. Reflektuje prítomnosť bez dostatočnej anticipácie možných budúcich scenárov. Absencia všeobecnej právnej roviny a obmedzená orientácia na súčasnosť predpovedajú multikulturalizmu čoraz viac problémov a prázdnych miest. H. Arendtová filozoficky vyzýva: „[...] ľudská dôstojnosť potrebuje novú záruku, ktorú je možné nájsť iba v novom politickom princípe, v novom zákone na zemi, ktorého platnosť musí zahŕňať celé ľudstvo [...]“³⁵. Multikulturalizmus, pri absencii práva, ním nemôže byť.

Kantov kozmopolitizmus je plne v medziach Kantovho konceptu kultúry. Rovnako ako kultúra spája prírodnú determináciu a ľudskú morálku, aj idea kozmopolitizmu vzájomne podmieňuje spoločné vlastníctvo zemského povrchu a svetoobčianskeho práva. Podobne ako *kultúra* musí rozvíjať a potláčať prírodné ľudské vlohy (dobré i zlé) vo veľkom a nasmerovať ich k morálnemu cieľu, tak analogicky, v špecifickom zmysle, *svetoobčianske právo a výchova* transformujú rozporuplnú povahu jednotlivcov a štátov v globálnej perspektíve a indikujú smer k naplneniu dejín v svetoobčianskom zmysle.

³⁴ Kant, I.: *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*. In: Weischedel, W. (Hrsg.): *Werke in sechs Bänden. Band VI. Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1998, s. 684.

³⁵ Arendt, H.: *Původ totalitarismu I – III*. Praha: Oikymenh, 1996, s. 11.

Príspevok je výstupom riešenia projektu VEGA 1/0238/15 *Kantove idey rozumu a súčasný svet*.

Zhrnutie

Kantovo svetoobčianstvo ako výzva pre súčasnosť

Kant používa pojem kultúry v dvoch významových rovinách – v zmysle kultivácie ako procesu, resp. kultúry ľudského rodu, a v zmysle kultúry v pluráli. Je však nevyhnutné evidovať Kantov záujem o rozdiely a rozmanitosť kultúr, čo prirodzene viac implikuje dnešné používanie pojmu v zmysle viacerých kultúr a odvodených pojmov. Štúdia sa venuje problému filozofickej interpretácie konceptu multikulturalizmu. Na pozadí kritiky spomínanej tendencie je do paradigmatickej konfrontácie ponúknutá Kantova svetoobčianska teória s podmienkou hospitality.

Kľúčové slová: hospitalita, kultúra, multikulturalizmus, svetoobčianstvo

Abstract

Kant's Cosmopolitanism as a Challenge for Today

Kant uses the term culture in two contexts – in the sense of cultivation as a process, i.e. culture of human species, and in the sense of culture in plural. It is important to follow Kant's interest in differences and diversity of cultures that naturally implies today's use of the term in the sense of several cultures and related terms. The paper focuses on philosophical interpretation of the concept of multiculturalism. On the basis of criticism of this tendency, it is paradigmatically confronted with Kant's cosmopolitan theory with the requirement of hospitality.

Key words: Cosmopolitanism, Hospitality, Culture, Multiculturalism

Mgr. Peter Kyslan, PhD.

Inštitút filozofie

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov, Slovenská republika

peter.kyslan@unipo.sk